

УДК 315.86

М. М. ШЕВЧЕНКО

ЕВОЛЮЦІЯ ПОГЛЯДІВ КИТАЙСЬКОГО КЕРІВНИЦТВА НА ХАРАКТЕР ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

Розглянуто ключові аспекти діяльності китайського керівництва щодо переоцінки загроз національній безпеці в контексті формування геополітичних кодексів КНР, що стало теоретичною основою для формування нової концепції національної безпеки Китаю.

Ключові слова: національна безпека, геополітичний кодекс держави, національна могутність, загрози національній безпеці, моніторинг загроз.

In the article the key aspects of activity of Chinese guidance are examined on the overvalue of threats to national safety in the context of forming of geopolitical codes of Peoples Republic of China. These conclusions became theoretical basis for forming of new conception of national safety of China.

Key words: national security, geopolitical code of the state, national power, threats of national safety, monitoring of threats.

Дослідження перспектив забезпечення національної безпеки Китаю стає все більш актуальним з огляду на посилення ролі і значення КНР у системах міжнародної і регіональної безпеки, масштаби і темпи перетворень, які відбуваються в секторі безпеки й оборони. Ця обставина й визначає зв'язок загальної проблеми дослідження концептуальних та організаційно-правових основ забезпечення національної безпеки КНР з найбільш важливими науковими та практичними завданнями дослідження історичної еволюції поглядів китайського керівництва на характер загроз національній безпеці.

Вивчення і аналіз зарубіжних і вітчизняних наукових джерел, публікацій з проблем національної безпеки Китаю, офіційних виступів керівництва КНР дозволяють зробити висновок про надзвичайну закритість Китаю стосовно питань національної безпеки і оборони [1 – 13]. Як не дивно, чим більшу роль відіграє Китай у світовій економіці та політиці, тим менше значення надається в науковій літературі власне китайським оцінкам глобальних процесів, насамперед, офіційним. Можливо, їхня зовнішня простота і на перший погляд застарілість не дають підстав для модерністських побудов, скажімо, в руслі так званого постіндустріального бачення майбутнього суспільства. Однак цю обставину не можна вважати серйозним підґрунтям для виведення за рамки наукового аналізу пекінської “риторики” і, навпаки, довільного нав'язування керівництву країни якихось “задумів”, відомості про які черпаються дослідниками з власних уявлень про китайську історію – як стародавню, так нову й новітню.

Варто зазначити, що важливість урахування офіційних настанов політики національної безпеки Китаю і прихованих за ними механізмів і розрахунків

впливають із суто аналітичних завдань. Без цього неможливо зрозуміти історію розвитку Китаю в післявоєнний період, який характеризується драматичними змінами зовнішньополітичного курсу, зміною низки настанов у сфері національної безпеки, деякі з них до цих пір залишаються предметом дискусій в КНР і за її межами.

Інформація про проблеми національної безпеки Китаю має доволі фрагментарний й еkleктичний характер, відповідно недостатньо дослідженими залишаються питання сучасних тенденцій трансформації оцінки загроз національній безпеці Китаю та організаційно-правових основ нормотворчості моніторингу зазначених загроз.

Метою статті є розгляд історичної еволюції поглядів китайського керівництва на характер загроз національній безпеці, що дозволить визначити взаємозв'язок стратегії, політики й практики на різних рівнях ієрархії й організації державного управління у сфері національної безпеки КНР.

За період існування Китайської Народної Республіки концепція національної безпеки КНР еволюціонувала в два етапи, що було детерміновано формуванням геополітичних кодів КНР після Другої світової війни. Виникнення КНР заклало внутрішню пружину в механізм розвитку воєнно-політичної ситуації в Азії, а також слугувало початком формування геополітичного коду місцевого рівня, який передбачав возз'єднання Гонконгу, Макао, Тайваню з материковим Китаєм згідно геополітичної програми висунутої Мао Цзедуном [14].

У 1960-х рр. у КНР відбувається формування регіонального геополітичного коду держави. У геополітичній концепції Мао Цзедуна мова велася не лише про поділ світу на наддержави (СРСР і США) та проміжну зону, до якої входили розвинуті індустріальні країни та країни, які розвиваються, а й про розповсюдження революційних війн, очолюваних Китаєм. Китайське керівництво розглядало Африку, Азію та Латинську Америку як плацдарм для успішної реалізації концепції революційних війн. Однак практика довела її нежиттєздатність. Це свідчило про існування конфлікту між регіональним геополітичним кодом Китаю, який дозволяв йому вести суперництво з Індією та іншими країнами в більш широкому азіатському масштабі і глобальним геополітичним кодом, котрий був на той час лише на стадії формування.

На рубежі 60-70-х рр. XX ст. формується геополітичний код Китаю глобального рівня, що пов'язано зі створенням національних ракетно-ядерних сил, а також у цей період була висунута Мао Цзедуном геополітична концепція “трьох світів”, яка трансформувалася в подальшому в концепцію боротьби “світового міста” (усі розвинені країни) із “світовим селом” (країни, які розвиваються на чолі з Китаєм). Однак лише на рубежі 70-80-х рр. XX ст. зі створенням значних запасів ракетно-ядерної зброї Китай став претендувати на роль держави глобального рівня, що й спонукало КНР перейти від “оборони” до “наступу” за всіма геостратегічними напрямками з метою становлення країни як провідної світової держави.

Отже, у перші 30 років після утворення нового Китаю основними проблемами на світовому рівні були війна і революція, тому концепція безпеки

КНР була сконцентрована на питаннях захисту територіальної цілісності і суверенітету країни, а також на зміцненні державної влади.

У концепції “миру й розвитку”, висунутій Ден Сяопіном у 1982 р., визначені головні світові проблеми – проблема миру (проблема Схід-Захід) та економічні проблеми (проблема розвитку Північ-Південь). Відповідно в наступні 30 років закріпилося розуміння того, що забезпечення миру і гарантія розвитку є двома головними завданнями сучасної епохи.

Основні положення сучасної концепції національної безпеки КНР викладаються в таких програмних документах, як рішення з'їздів комуністичної партії, постанови пленумів і Центральної військової комісії ЦК КПК, а також у документах Центральної військової ради і Державної ради КНР. Широкому загалу (у т.ч. і міжнародній громадськості) офіційне трактування основних питань національної безпеки КНР представлено в Білій книзі “Національна оборона Китайської Народної Республіки”, яка регулярно публікується прес-канцелярією Держради КНР [3].

Основним принципом китайської стратегії національної безпеки є розрахування на власні сили, що трактується як використання всіх наявних у державі можливостей для захисту національних інтересів, проведення незалежної зовнішньої політики, неучасть у військово-політичних блоках і відмова від вступу в союз з великими державами, а також протидія гегемонії США.

На думку китайського керівництва, національна безпека безпосередньо залежить від могутності держави. Головними її компонентами вважаються економіка, наука і техніка, внутрішньополітична стабільність, військова і моральна могутність [12]. При цьому домінуючим чинником нині є економічний потенціал держави. Як головна умова й основа успішного економічного розвитку називається створення мирного оточення (воєнно-політичний аспект безпеки) і економічна інтеграція із сусідами по регіону (економічний аспект).

Одним з важливих завдань у сфері забезпечення національної безпеки, як заявляють китайські керівники, є “запобігання локальній війні в регіоні”. Головним засобом цього, вважають вони, є збройні сили, які повинні підвищувати свою маневреність, бойову міць і гнучкість системи управління, а також домагатися повнішого використання наукових досягнень у своїй діяльності.

Організаційно-правові основи нормотворчості моніторингу загроз національній безпеці КНР представлені такими документами: Закон КНР “Про державну оборону” (1997 р.), Закон КНР “Про національну оборону” (2002 р.), “Всезагальна концепція національної безпеки Китаю” (2009 р.), внутрішніми документами Міністерства державної безпеки КНР та Центральної військової ради КНР, в яких подано перелік потенційних небезпек та загроз.

Аналіз керівних документів КНР, що регламентують діяльність держави у сфері забезпечення національної безпеки, дозволяє констатувати, що традиційні загрози дають про себе знати переважно в політичній та військовій сферах. Після закінчення холодної війни традиційними загрозами залишаються гегемонізм і політика з позиції сили. У даний час вони проявляються таким чином [2; 5 – 12].

По-перше, зберігається тенденція до зростання кількості локальних війн і збройних конфліктів, характерними особливостями яких є тривалість, порівняно висока географічна сконцентрованість, а також складність і різноманіття причин воєн та збройних конфліктів. Китайські аналітики зазначають, що в 2008 р. на нашій планеті сталося 46 локальних війн і збройних конфліктів, в той час як у 2007-му р. їх було набагато менше – 33. Крім того, після холодної війни для них характерним є застосування високих та інформаційних технологій.

По-друге, великі світові держави постійно нарощують військові витрати для трансформації своїх збройних сил, ядром якої служать інформаційні технології. Світовим лідером є Сполучені Штати. Зокрема, у 2008-му р. США витратили на військові потреби 481 400 000 000 доларів (не враховуючи коштів, витрачених на ведення воєн). У тому ж році оборонні витрати Китаю становили близько 60 млрд дол., тобто всього одну восьму американського показника. І в розрахунку на душу населення китайські військові витрати набагато менше американських. Відповідно, КНР необхідно постійно збільшувати фінансування на військове будівництво у процесі модернізації народного господарства, з тим щоб мати змогу готувати висококваліфікованих військових фахівців і підвищити боєздатність збройних сил. До 2020 р., коли буде забезпечено середній рівень життя населення, завершиться й модернізація збройних сил з орієнтацією на перехід до інформаційних технологій. А до 2050-го р., коли Китай здійснить модернізацію в усіх галузях народного господарства і вийде до когорти середньорозвинених країн, закінчиться і процес інформатизації збройних сил. НВАК буде здатною здобувати перемоги у війнах локального характеру із застосуванням інформаційних технологій.

Китайські фахівці-безпекознавці виокремлюють також загрози у сфері ідейно-політичного будівництва НВАК, які спричиняють деструктивний вплив на мотиваційну готовність військовослужбовців до збройного захисту Китаю.

Сучасний стан мотиваційної готовності військовослужбовців НВАК до збройного захисту Китаю викликає особливу стурбованість китайських лідерів наявністю негативних явищ, які свідчать про “занепад бойового духу” армії. У зв’язку з цим Центральна військова рада КНР вказує на існування десяти “великих скритих загроз” для збройних сил:

- 1) неорганізованість у роботі армійських партійних організацій;
- 2) послаблення революційних ідеалів, почуття відповідальності та усвідомлення свого призначення серед середнього і старого офіцерського складу, особливо у полковій та дивізійній ланці;
- 3) зростання корупції і моральна деградація серед офіцерів середнього і молодшого покоління – випускників військово-навчальних закладів;
- 4) нечіткі уявлення військовослужбовців про зміни міжнародної обстановки, можливості виникнення війни;
- 5) наявний розрив у спадкоємності поколінь командного складу дивізійної та полкової ланки, який у недалекому майбутньому може набути кризового стану;

6) висування офіцерами вимог до командування щодо покращання матеріального положення і просування по службі; за період з 1999 р. парткомми Міністерства оборони, Генерального штабу, Головного політичного управління, видів збройних сил і родів військ розглянуто більше 270 справ такого роду, що вказує на серйозність сучасного стану справ;

7) невиконання вимог Центральної військової ради стосовно якості бойової підготовки та освоєння військової техніки;

8) постійне зростання грубих порушень військової дисципліни і злочинів у військах;

9) “неправильні” відносини з місцевими органами влади” (мається на увазі випадки висування військовими неправомірних вимог до місцевих органів влади щодо додаткових грошових виплат);

10) зростання кількості випадків посягань військових на “права місцевої влади і народу”, які призводять до інцидентів та кровопролиття.

Для покращання стану справ керівництво КПК періодично проводить чистки військових кадрів вищої і середньої ланки. Так, згідно з рішенням Політбюро ЦК КПК № 33 2001 р., Центральною військовою радою КНР визначено шість категорій офіцерів, котрі підлягають достроковому звільненню з лав збройних сил, а саме:

1) офіцери з обмеженим політичним кругозором, котрим не вистачає розуміння складності положення в партії, державі, армії і на світовій арені;

2) офіцери, котрі проявляють формалізм у політичній роботі;

3) офіцери, котрі піддалися негативному впливу західної ідеології і не задоволені службовим положенням;

4) офіцери, котрі не володіють необхідним політичним кругозором при вирішенні завдань військового будівництва і при керівництві підлеглими;

5) офіцери, котрі мають проблеми в питаннях ідеології, моралі, образу життя;

6) офіцери, котрі мають зв’язки із сумнівними людьми.

Кінцева мета зазначених заходів полягає в тому, щоб “у мирний час армія не змінювала свій колір, а у воєнний – отримала перемогу на противником”, щоб висунути на керівні посади “найкращих кадрових військових”, забезпечити міцну опору демократичній диктатурі народу, щоб “армія була згуртована і відкликнулася на заклик партії і завершила велику справу об’єднання Вітчизни”.

По-третє, в центрі уваги світової спільноти перебуває питання про нерозповсюдження ядерної зброї. Ядерні проблеми на Корейському півострові і в Ірані залишаються найгострішими питаннями міжнародної безпеки. КНР проводить незалежну, самостійну зовнішню політику. Священна місія – здійснити повне об’єднання Батьківщини – поки не виконана. Перед керівництвом КНР стоять завдання протидії розколу країни і спроб повалення державної влади. Тим більше, що на сьогодні не вирішені повністю територіальні суперечки з іншими державами. З огляду на внутрішню і зовнішню ситуацію навколо КНР, китайські аналітики в жодному разі не ігнорують традиційні загрози національній безпеці.

Нетрадиційні загрози, що пов'язані із тероризмом, набувають все більшого значення. Вони перетворюються на найважливіший фактор, що здійснює негативний вплив на глобальну безпеку. Останнім часом усе більш відчутно стали виявлятися загрози в таких сферах, як фінанси, енергетика, продовольство, екологія, інформаційна безпека, безпека харчових продуктів та охорони здоров'я:

1) китайські фахівці у сфері національної безпеки відносять до нетрадиційних загроз швидке поширення міжнародної фінансової кризи. Відповідно, проблема забезпечення фінансової безпеки набуває вкрай актуального значення;

2) боротьба з тероризмом, як і раніше залишається досить складною проблемою. Теракти відбуваються на Середньому Сході, в Центральній і Південній Азії і в деяких країнах Африки. Зокрема, Південна Азія стала новим полігоном міжнародного тероризму. З січня по жовтень 2008 р. там скоєно більше 380 терактів. Серед них – збройні атаки терористів на Мумбаї (колишня назва – Бомбей) у листопаді 2008-го, які потрясли весь світ;

3) на тлі різкого коливання цін на світовому нафтовому ринку більшої актуальності набувають питання енергетичної безпеки. Дати розумну відповідь на виклики у цій сфері є для Китаю новим завданням стратегічного рівня, від виконання якого буде залежати забезпечення сталого розвитку країни. КНР виступає проти поширення ядерної зброї, але підтримує широкомасштабне використання атомної енергетики. У даний час потужність енергоблоків на АЕС становить лише 1,2 % сумарної потужності китайських електростанцій. Країна має великі перспективи для розвитку атомної енергетики;

4) в умовах коливання світових цін на зерно посилюється проблема забезпечення продовольчої безпеки. Продовольча безпека КНР в основному гарантована. Ступінь самозабезпечення продовольством перевищує 95 %. Але має місце необхідність завчасних заходів обережності – адже проблема постачання харчуванням 1,3-мільярдного населення є першочерговим завданням державного управління у сфері забезпечення національної безпеки. Наприклад, на початку 2008 р. 15 адміністративних одиниць провінційного рівня постраждали від небувалої посухи, внаслідок чого вперше в історії країни був введений режим швидкого реагування першого ступеня.

У Китаї передбачено збереження орних земель на рівні не менше 1800 млн му (120 млн га), що потрібно для забезпечення продовольчої безпеки в найбільш населеній державі світу. КНР у жодному разі не може розраховувати на зарубіжні країни в питанні постачання зерна для забезпечення власної продовольчої безпеки;

5) важливими залишаються проблеми зміни клімату, інформаційної безпеки, безпеки харчових продуктів та охорони здоров'я.

З вищевикладеного матеріалу можна зробити такі висновки.

Перші 30 років після утворення нового Китаю вважалося, що основними проблемами на світовому рівні є війна і революція, тому концепція безпеки КНР була сконцентрована на питаннях оборони та політичної безпеки, тобто

на захисті територіальної цілісності і суверенітету країни, а також на зміцненні державної влади. Така концепція мала назву традиційної.

У наступні 30 років закріпилося розуміння того, що забезпечення миру і гарантія розвитку є двома головними завданнями сучасної епохи. У даний період Китай, не полишаючи уваги до традиційних загроз безпеки, робить акценти й на нетрадиційних загрозах у таких сферах, як економіка, фінанси, інформатика, енергетика, продовольство, охорона здоров'я, а після 11 вересня 2001-го – також й на боротьбі з тероризмом. У такий спосіб була сформована Всеосяжна концепція національної безпеки КНР, що враховує як традиційні, так і нетрадиційні загрози.

У цілому, дослідження концептуальних документів КНР з питань національної безпеки, поглядів керівництва Китаю на проблему забезпечення національної безпеки, свідчить про те, що справжні цілі КНР в них, як правило, завуальовані і прикриті пишномовною риторикою, а декларовані положення досить часто не відповідають практичним діям на міжнародній арені. Проте концептуальні політичні документи, до найважливіших з яких, безумовно, відноситься “Всезагальна концепція національної безпеки Китаю”, займають особливе місце і відіграють важливу роль у системі забезпечення національної безпеки і в процесі ухвалення ключових рішень керівництвом Китаю.

В офіційних документах з питань національної безпеки КНР: Закон КНР “Про державну оборону” (1997 р.), Закон КНР “Про національну оборону” (2002 р.), “Всезагальна концепція національної безпеки Китаю” (2009 р.) визначено традиційні та нетрадиційні загрози без зазначення конкретних джерел цих загроз.

У внутрішніх документах Міністерства державної безпеки КНР та Центральної військової ради КНР подано перелік потенційних небезпек та загроз державній безпеці із зазначенням структури, об'єктів і джерел загроз, а також визначено методи реагування органів державної влади на загрози.

У подальших роботах буде досліджено тенденції розвитку національної могутності та парадигми національної безпеки Китаю.

Література:

1. Арин О. Восходящий Китай / О. Арин // НГ-сценарии. – 1999. – № 2. – февраль.
2. АСЕАН в начал XXI века. Актуальные проблемы и перспективы / Л. Е. Васильева [и др.]. – М. : ИД “ФОРУМ”, 2010. – 368 с.
3. Белая книга “Национальная оборона Китайской Народной Республики”. – Режим доступа : <http://www.abirus.ru/content/564/623/631/11307.html>.
4. Дэн Сяопин. Вступительная речь на XII всекитайском съезде коммунистической партии Китая / Сяопин Ден // Политическая мысль второй половины XX века. Хрестоматия. – Пермь, 1999. – С. 262–264.
5. Иванов О. П. Внешняя и внутренняя политика КНР. Взгляд из Вашингтона / О. П. Иванов // Обозреватель. – 2011. – № 6. – С. 48–56.
6. Китай: угрозы, риски, вызовы развитию / под. ред. В. Михеева. – М. : Московский Центр Карнеги, 2005. – 647 с.

7. Кузык Б. Н. Китай – Россия – 2050: стратегия соразвития : [монография] / Б. Н. Кузык, М. Л. Титаренко. – М. : Ин-т экономических стратегий, 2006. – 656 с.

8. Мандрагеля В. А. Китай: нові виміри національної безпеки / В. А. Мандрагеля // Вісник Національної академії державного управління. – 2011. – № 1. – С. 87–95.

9. Рахманин О. Б. К истории отношений России-СССР с Китаем в XX веке. Обзор и анализ основных событий. – изд. 2-е испр. / О. Б. Рахманин. – М. : Ин-т Дальнего Востока РАН, 2000. – 428 с.

10. Стратегическая ситуация и основные узлы противоречий в Восточной Евразии / отв. ред. Г. Д. Агафонов. – М. : Ин-т Дальн. Востока РАН, 2007. – 182 с.

11. Сыроежкин К. Л. Китай: военная безопасность : [монография] / К. Л. Сыроежкин. – Алматы : Казахстанский ин-т стратегических исследований при Президенте РК, 2008. – 268 с.

12. Сюн Гуанкай. Всеобъемлющая концепция национальной безопасности Китая. – Режим доступа : http://www.svor.ru/upload/images/%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D0%B8%D1%8F_%D0%A1%D1%8E%D0%BD_%D0%93%D1%83%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%B0%D1%8F.doc

13. Теория председателя Мао Дзедуна о делении на три мира – огромный вклад в марксизм-ленинизм // Жэньминь жибао. – 1997. – 1 ноября.

14. Шевченко М. М. Феномен культуры стратегічного управління сучасного Китаю (геополітичний аспект) / М. М. Шевченко // Теорія і практика управління соціальними системами : щоквартал. наук.-практ. журнал. – Х. : НТУ “ХПІ”. – 2003. – № 4. – С. 14–22.

Надійшла до редколегії 26.062012 р.

УДК 351.364.442

Л. Є. КАРАМИШЕВА

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ЗБОРУ ВНЕСКІВ НА ЗАГАЛЬНООБОВ’ЯЗКОВЕ СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ: СВІТОВИЙ ДОСВІД

Проаналізовано сучасний світовий досвід розподілу страхового навантаження у країнах світу з різними моделями систем загальнообов’язкового соціального страхування та виявлено основні проблеми реформування відповідної системи в Україні та країнах пострадянського простору. Запропоновано шляхи вдосконалення процесів реформування відповідної системи в умовах запровадження збору та обліку єдиного соціального внеску на основі міжнародного досвіду.

Ключові слова: державне обов’язкове страхування; розподіл страхового навантаження; єдиний соціальний внесок.